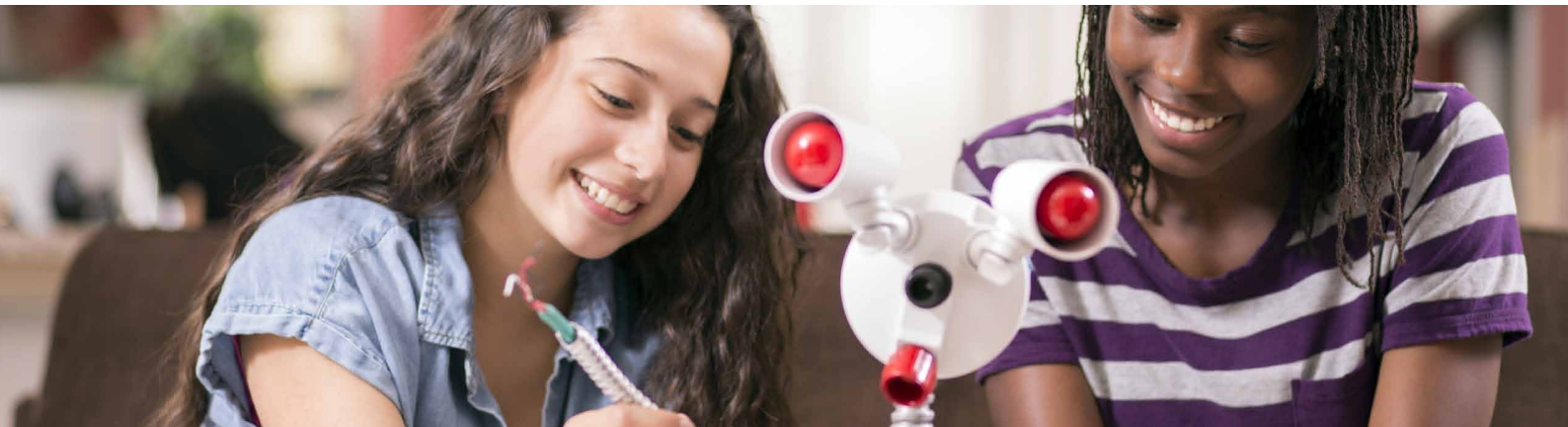

Bescherm mensenrechten in het digitale tijdperk

Bericht aan het Parlement

Het gebruik van robots, kunstmatige intelligentie en virtual en augmented reality kan mensenrechten versterken, maar ook ondermijnen. Gebrek aan aandacht voor de schaduwzijden van digitalisering leidt tot uitholling van onze mensenrechten. De ambitie om digitale koploper te zijn, verplicht Nederland een voorloperrol te spelen bij het waarborgen en waar nodig herzien van mensenrechten in het digitale tijdperk. Nederlandse parlementariërs kunnen bijvoorbeeld nieuwe wetgeving in dit kader ethisch toetsen op mensenrechten. Het rapport ‘Mensenrechten in het robottijdperk’ van het Rathenau Instituut geeft hier handvatten voor. Deze studie sluit daarmee aan bij het rapport ‘Opwaarderen – Borgen van publieke waarden in de digitale samenleving’ dat het Rathenau Instituut in februari 2017 uitbracht op verzoek van de Eerste Kamer.

Nieuwe technologie, nieuwe vragen over mensenrechten

Slimme wearables verzamelen informatie over hartslag, emoties en slaapgedrag. Handige digitale hulpjes bij het streven naar een gezonde levensstijl, maar onduidelijk is wat er met de gevoelige gegevens gebeurt. Op het internet vinden continu psychologische testen plaats die emoties en relaties tussen mensen beïnvloeden, zonder dat bestaande wetenschappelijke ethische richtlijnen voor psychologisch onderzoek worden gehanteerd. En pilots met zorgrobots ondersteunen ouderen om langer zelfstandig te wonen, maar roept

nieuwe vragen op over goede, menselijke zorg. Nieuwe digitale technologie leidt zo tot nieuwe vragen over menselijke waardigheid.

Mensenrechten in het digitale tijdperk

De afgelopen decennia is er veel aandacht besteed aan de relatie tussen menselijke waardigheid en technologie in ons lichaam: de regulering van biomedische technologie. Dat leidde in 1997 tot het Verdrag voor mensenrechten en biogeneeskunde (Oviedo Conventie). Inmiddels is er een reeks aan digitale technologieën die zich buiten ons lichaam bevindt, maar ingrijpen in onze gevoelens, denken en handelen. De bescherming van menselijke waardigheid in de 21^e eeuw dwingt ons daarom verder te kijken dan technologie *in* ons, en naar alle soorten digitale technologieën die mensen kunnen beïnvloeden: technologie *als* ons (robotica, kunstmatige intelligentie), *over* ons (big data, internet) en *tussen* ons (sociale media, virtual en augmented reality, Internet-of-Things). Zonder nieuwe regels en afspraken eroderen onze huidige mensenrechten, concludeert het Rathenau Instituut in de studie 'Mensenrechten in het robot-tijdperk'.

Aanscherping bestaande kaders

Het rapport 'Mensenrechten in het robottijdperk' onderzoekt hoe robots, kunstmatige intelligentie en virtual en augmented reality mensenrechten versterken en onder druk zetten. Bestaande juridische kaders hoeven niet over boord. Het Rathenau Instituut pleit voor aanscherping en verheldering van bestaande mensenrechten. Bijvoorbeeld voor de richtlijnen die transparantie en accountability rondom automatische gegevensverwerking versterken. Of voor de ontwikkeling van ethische richtlijnen voor kunstmatige intelligentie en robotica zodat innovaties menselijke waardigheid en het verbod op discriminatie respecteren. Ook verheldering is van belang, bijvoorbeeld voor eigendomsrechten in de virtuele wereld. Heeft een huiseigenaar, of een gemeente, het recht om Pokémon Go te verbieden zijn huis als *gym* aan te wijzen?

Nieuwe mensenrechten

Behalve deze aanscherping van bestaande mensenrechten pleit het Rathenau Instituut voor twee nieuwe mensenrechten. Ten eerste zouden mensen het recht moeten krijgen om niet gemeten, geanalyseerd of beïnvloed te worden. Om online profilering, tracking en beïnvloeding te kunnen weigeren. Ten tweede zouden mensen het recht moeten krijgen op betekenisvol menselijk contact. Het recht te kiezen voor menselijk contact boven robotcontact. In de zorg worden pilots met zorgrobots uitgevoerd. Dat kan de kwaliteit van leven bevorderen, maar stelt ook nieuwe vragen over de kwaliteit van zorg en menselijke relaties.

Rol van de Nederlandse politiek

Nederlandse politici kunnen de ontwikkeling van een mogelijk nieuw Europees verdrag steunen. Maar we hoeven in Nederland niet op Europa te wachten. Nederlandse politici kunnen vooruitlopend hierop nieuwe wetgeving ethisch toetsen op uitholling van mensenrechten in de digitale samenleving. Of ze kunnen mensenrechten bijvoorbeeld uitwerken in criteria voor aankoopbeleid van de overheid voor ICT-systemen (zie het rapport 'Opwaarderen'). Nederland kan alleen duurzaam koploper worden in digitale innovaties, als dat gebeurt met inachtneming, verheldering en waar nodig uitbreiding van mensenrechten.

De Raad van Europa

Het rapport 'Mensenrechten in het robottijdperk' schreef het Rathenau Instituut op verzoek van het Parlement van de Raad van Europa. De Raad van Europa is de 'hoeder' van de mensenrechten in Europa. Het stelde in 1950 het Europese Verdrag voor de Rechten van de Mens op. Begin jaren tachtig richtte de Raad zich op de bescherming van persoonsgegevens (Verdrag 108, 1981). Eind jaren tachtig speelde de Raad van Europa een belangrijke rol op gebied van ethiek, biotechnologie en geneeskunde. Dat leidde in 1997 tot het Biogeneeskundeverdrag. Deze Oviedo Conventie benoemt belangrijke basisprincipes, zoals de bescherming van het privéleven, respect voor autonomie, het recht op informatie. Artikel 2 van de Oviedo Conventie stelt tevens dat het belang en het welzijn van het individu prioriteit heeft boven het belang van wetenschap of maatschappij.

Nu maakt het Parlement van de Raad van Europa zich zorgen over de opkomst van digitale technologieën, zoals robotica en kunstmatige intelligentie (motie 24 juni 2015). Binnen het Parlement leeft het idee dat diverse basisprincipes uit de Oviedo Conventie ook geldig dienen te zijn buiten het biomedische veld. Het parlement van de Raad van Europa heeft op 28 april 2017 een resolutie aangenomen en de Raad opgeroepen te kijken hoe intelligente artefacten mensenrechten uitdagen. Het parlement baseerde zich op het onderzoek van het Rathenau Instituut. In de aanbeveling bracht het parlement brengt Artikel 2 van de Oviedo Conventie in herinnering.

Specifiek wordt de Raad van Europa gevraagd om richtlijnen te ontwikkelen voor:

- Het versterken van transparantie en accountability voor automatische gegevensverwerking.
- Een raamwerk voor het gebruik van kunstmatige intelligentie in de rechtszaal.
- De noodzaak voor elke machine, robot of ander slim artefact om onder menselijke controle te blijven.
- Nieuwe rechten gerelateerd aan de bescherming van het privéleven, zoals de mogelijkheid te weigeren om geprofileerd, getrackt of beïnvloed te worden, en het recht om, in een zorgcontext, voor menselijk contact te kunnen kiezen.

Het **Rathenau instituut** stimuleert de publieke en politieke meningsvorming over de maatschappelijke aspecten van wetenschap en technologie. We doen onderzoek en organiseren het debat over wetenschap, innovatie en nieuwe technologieën.